

STOP MOTION - HÌNH THỨC SÁNG TẠO CỦA VIDEO ART

NGUYỄN THỊ HIỀN LÊ

Email: nguyenthienle@gmail.com

Trường Đại học Nghệ thuật, Đại học Huế

STOP MOTION - CREATIVE FORM OF VIDEO ART

TÓM TẮT

ABSTRACT



Là một hình thức văn hóa thị giác liên quan đến hình ảnh, âm thanh, ngôn ngữ, thời gian, video art nhanh chóng trở thành một phương tiện nghệ thuật văn hóa đại chúng thu hút người xem, đem lại cảm nhận đa chiều thông qua tác động đa giác quan trong từng tác phẩm. Đóng vai trò là một thể loại đặc biệt phổ biến trong video art, hoạt cảnh với các chuỗi ảnh tĩnh Stop motion đã thu hút nhiều nghệ sĩ đương đại sáng tác các tác phẩm với nhiều chất liệu, phương pháp thực hiện và phương thức trình chiếu, tạo nên một hình thức sáng tạo của Video art, đánh dấu sự kết hợp một cách hoàn hảo của ý tưởng và kỹ thuật trong thời đại kỹ thuật số.

Từ khóa: Stop motion, video art, nghệ thuật đương đại, sáng tạo

As a form of visual culture related to images, sounds, languages, and time, video art quickly becomes a means of mass culture art that attracts viewers and brings multi-dimensional feelings through multi-sensory impact in each work. Acting as a particularly popular genre in video art, the animation with Stop motion has attracted many contemporary artists to create works with various materials, execution and presentation methods, creating a new form of Video art, marks the perfect union of ideas and techniques in the digital age.

Keywords: Stop motion, video art, contemporary art, creation

1. Stop motion là gì?

Stop motion là thể loại tạo ra hoạt cảnh với các chuỗi hình ảnh tĩnh. Đối tượng trong các hình ảnh tĩnh đó có thể là các con rối, hình vẽ hay con người. Mỗi ảnh tĩnh đóng vai trò của một khung hình, khi trình chiếu các khung hình nối tiếp nhau đem lại cảm giác về sự chuyển động của các đối tượng. “Stop motion là một kỹ thuật hoạt hình trong đó một đối tượng được thao tác vật lý và chụp ảnh trên một khung hình. Đối tượng được di chuyển theo từng bước nhỏ giữa các khung hình được chụp riêng lẻ, tạo ra ảo giác chuyển động khi chuỗi khung hình được phát thành một chuỗi hoạt cảnh” (1).

Kỹ thuật làm Stop motion được thực hiện đầu tiên với bộ phim “Gánh xiếc Humpty Dumpty” với thời gian tiên hành từ năm 1897 đến năm 1898, trong đó đạo diễn J. Stuart Blackton và Albert E. Smith đã ghi lại hình ảnh của con búp bê được tạo dáng và chụp ảnh liên tục tạo hoạt động nhào lộn như của con người và động vật chuyển động. Những phim Stop motion trong giai đoạn đầu có thể kể đến “Chuyến du hành đến Mặt trăng” thực hiện năm 1902 của nhà làm phim Georges Méliès, “Thế giới bị mất” năm 1925 của Willis O'Brien, “Truyện thuyết con cáo” năm 1930 của nhiếp ảnh gia Wladislaw Starewicz, “

Những con rối của George Pal” do nhà làm phim hoạt hình George Pal thực hiện năm 1940, “Jiří Trnka” năm 1947 của Jiří Trnka, “Gumby” năm 1955 và “Davey và Goliath” năm 1961 của Art Clokey, “Jason và Argonauts” thực hiện năm 1963 do Ray Harryhausen thực hiện với kỹ thuật hoạt hình động Dynamation, “Tuần lộc Rudolph Mũi đỏ” năm 1964 của Rankin/Bass Productions, Inc...

Sự thuận lợi trong diễn hoạt Stop motion tạo ra hứng thú cho nhiều nhà làm phim, trong thế kỷ 20, nhiều bộ phim sử dụng kỹ thuật Stop motion đã ra đời và đã đạt giải như như “Coraline” năm 2009 do đạo diễn Henry Selick thực hiện đạt giải tại Academy Awards, đoạt giải tại Annie Awards, “Đêm kinh hoàng trước Giáng sinh” năm 1993 của đạo diễn Tim Burton đạt giải Saturn Award cho phim giả tưởng hay nhất, “Kubo và sứ mệnh samurai” năm 2009 của đạo diễn Travis Knight đạt giải BAFTA cho Phim hoạt hình hay nhất, phim “Đảo của những chú chó” do đạo diễn Wes Anderson thực hiện năm 2018 đạt giải Gấu bạc cho Đạo diễn xuất sắc nhất, phim “Anomalisa” năm 2015 đoạt giải thưởng lớn của Ban giám khảo tại Liên hoan phim quốc tế Venice lần thứ 72, “Cô dâu ma” do đạo diễn Tim Burton sản xuất đạt giải Oscar lần thứ 78,...

ARTS

Kỹ thuật Stop motion không chỉ dừng lại ở phim hoạt hình mà còn được sử dụng rộng rãi trong các video âm nhạc, quảng cáo, các clip... Video âm nhạc "Sledgehammer" của nhạc sĩ nhạc rock người Anh Peter Gabriel với kỹ thuật Stop motion, đã đạt vị trí số 1 tại các quốc gia như Canada, Mỹ, giành được kỷ lục chín giải Video âm nhạc MTV tại Lễ trao giải Video âm nhạc MTV năm 1987 và Video của Anh hay nhất tại Lễ trao giải Brit năm 1987, được đề cử ba giải Grammy cho Màn trình diễn giọng nam rock xuất sắc nhất, Bản thu âm của năm và Bài hát của năm; Video ca nhạc "Her Morning Elegant" của Oren Lavie đạo diễn, được thực hiện với hơn 2000 bức ảnh chụp, ngay khi upload lên Youtube năm 2009 đã đạt được 13 triệu lượt xem và đạt giải Grammy năm 2010 cho thể loại Video âm nhạc ngắn xuất sắc nhất.

Trong lĩnh vực quảng cáo, clip "Giấy" của hãng Honda với 2 phút diễn hoạt stop motion đã giành được giải Sư tử vàng Cannes và được giới thiệu trên các ấn phẩm nổi tiếng như Fast Company, AdWeek, Advertising Age, Time và Mashable..., nhiều nhãn hiệu cũng sử dụng kỹ thuật này để quảng bá cho sản phẩm của mình như Starbucks, Spanx, Sephora, Clinique, LaCroix, Article, Madewell, Target, Amazon Fashion,...

Đạo diễn bởi PES (Jack Manifold), phim "Fresh Guacamole" là phim ngắn đầu tiên được đề cử giải Oscar và giải Hàn lâm lần thứ 85, "Western Spaghetti" đã giành được # 2 Viral Video của năm của Tạp chí Time vào năm 2008 cũng như Giải thưởng của khán giả tại Annecy vào năm 2009, PES cũng là người khởi xướng cho phong trào thực hiện các phim ngắn về nấu ăn sử dụng kỹ thuật stop motion; Phim ngắn "Không ai sánh kịp" của Vincent Gallagher đạt giải Jury Award tại Austin Film Festival năm 2017, giải do khán giả bình chọn tại Liên hoan phim quốc tế Cleveland năm 2017, giải dành cho phim ngắn năm 2016 tại Liên hoan Phim ngắn Fastnet, giải dành cho phim ngắn hay nhất tại Galway Film Fleadh năm 2016 và nhiều giải khác.

2. Vai trò của stop motion một hình thức sáng tạo của video art

Video là chuỗi những hình ảnh chuyển động được lưu trữ, ghi, sao chép, phát sóng, trình chiếu trên các phương tiện. Vào những năm giữa thế kỷ 20, một loại hình nghệ thuật sử dụng video làm phương tiện sáng tác được khởi xướng bởi các nghệ sĩ như Andy Warhol, Wolf Vostell và Nam June Paik..., "loại hình này được gọi là video art, video của nghệ sĩ"(2). Vào nhiều năm sau, sự tiến bộ trong công nghệ máy tính và video kỹ thuật số, cho phép các nghệ sĩ chỉnh sửa và điều khiển các đoạn phim, đã mở ra một loạt các cơ hội sáng tạo và thu hút nhiều nghệ sĩ đến với thể loại nghệ thuật này.

Có nhiều tác phẩm Video art sử dụng kỹ thuật Stop motion với sự mở rộng về đối tượng hoạt cảnh, hình thức thể hiện, không gian và thời gian kết hợp với sự sáng tạo, ý tưởng của người nghệ sĩ tạo nên một hình thức sáng tạo không giới hạn. Kỹ thuật này mặc dù đòi hỏi tính công nghệ trong quá trình thực hiện, tuy nhiên, với sự xuất hiện ngày càng nhiều các phần mềm hỗ trợ cho phép người thực hiện có thể tạo ra các video Stop motion một cách đơn giản hơn, cùng với ưu thế dễ dàng lược bỏ các phân đoạn hình ảnh cũng như lắp ghép thêm các yếu tố phụ cùng với sự chuyển động trong chuỗi khung hình tạo nên hiệu quả ấn tượng riêng biệt đã làm cho các video art sử dụng kỹ thuật Stop motion xuất hiện ngày càng nhiều.

Đối tượng hoạt cảnh trong các video art với kỹ thuật Stop motion được tạo thành từ đa dạng chất liệu, có thể là các nhân vật được nặn bằng đất sét như nghệ sĩ Nathalie Djurberg và Hans Berg đã tạo ra những video art đầy ám ảnh như "Có thể đây là một giấc mơ", 2014; "Tôn thờ", 2016; "Mặt tối của Mặt Trăng", 2017; "Cửa sổ mờ", 2011; "Là Mẹ", 2008; "Chúng tôi không phải là hai, chúng tôi là một", 2008... thông qua những nhân vật đất sét trông như dành cho trẻ em, với nội dung và cốt truyện của các video gọi nên những thế giới giấc mơ và ác mộng, xoay quanh những câu hỏi cơ bản về sự tồn tại của con người - tình yêu, quyền lực và bạo lực; Nhân vật với chất liệu sứ mang đậm tính lịch sử của Trung Quốc được Xue Geng đưa vào trong stop motion của mình với hình tượng "Mr. Sea", cũng là tên của video art, nữ nghệ sĩ đã xây dựng nên một câu chuyện mộng mơ trong một thế giới hoàn toàn bằng sứ. Bộ phim là sự thể hiện cao siêu của vẻ đẹp được cô đọng trong một đồ vật cuộc sống hàng ngày, nhưng nó cũng có thể kể cả một câu chuyện: sức mạnh, sự dẻo dai, tinh khiết và âm vang là tất cả các đặc điểm của chất liệu có thể đóng vai trò là yếu tố của ngôn ngữ biểu tượng.



Geng Xue, Mr. Sea, 2014

Nguồn: Courtesy Photo/Geng Xue And Klein Sun Gallery, New York

Sự sáng tạo trong sử dụng chất liệu còn có thể kể đến các bản khắc gỗ trong "Một số hành động chưa được xác định trong cuộc cách mạng" của Xun Sun thực hiện năm 2012-2013; Các bức hình được vẽ bằng tay trong khuôn khổ kích thước 9x12 inches của Video

ARTS

art có độ dài 9 phút “Căn hộ 6F” của Matt Bollinger thực hiện năm 2017 lấy cảm hứng từ chính cuộc sống và sở thích của nghệ sĩ với quá trình thực hiện mất hơn ba tháng với sự chỉnh sửa vô số kể trên các bức hình gốc. Trong các video art Stop motion khác, các nghệ sĩ không ngừng sáng tạo với các kiểu vẽ trên gỗ, giấy, vải, vẽ trên cát, trên tường, tạo đối tượng bằng len, kim loại, chất dẻo, ảnh chụp, sử dụng các đối tượng sẵn có như lego, trái cây, búp bê... để tạo hình.

Không gian trong các Video art Stop motion không dừng lại ở các studio, chúng có thể mang kích thước nhỏ xíu của “Cậu bé và hạt nguyên tử”, video art với kỹ thuật Stop motion nhỏ nhất thế giới với mỗi khung hình chỉ có kích thước 45x25nm, hay “Chấm” được quay thông qua thiết bị gắn kính hiển vi của Nokia với nhân vật chính chỉ cao 9mm vật lộn trong thế giới vi mô. Ngược lại, chúng ta có thể xem “Muto” của Blu với các đoạn stop motion từ các hình vẽ không lồ trên các bức tường, các tòa nhà, khoảng sân lớn, qua các cây cầu, băng qua dòng sông, xuyên qua các đường hầm... hay “Gulp” của Sumo Science được thực hiện trên bãi cát rộng 11.000 m² trên bãi biển của New South Wales.



Blu. Muto. 2008, Nguồn: Vimeo.com

Các video art stop motion có thể đơn kênh và cũng có những nghệ sĩ xây dựng đa kênh như nghệ sĩ Nalini Malani với triển lãm “Bạn có thể nghe tôi không?” gồm 9 kênh và 88 video stop motion; nghệ sĩ Pierre Hebert với “Scratch-2-Polyphony of Flickers” là một video art stop motion với 3 kênh, “Biến dạng sau khi chuyển đổi” của Fukumi Nakazawa với 4 kênh; có thể chỉ là video hoặc có sự góp mặt của các loại hình khác như video “Ký ức của Nước” năm 2019 của nghệ sĩ Tony Ousler là sự pha trộn giữa nghệ thuật sắp đặt, điêu khắc, thị giác, video, với khởi nguồn từ chất liệu thủy tinh và nước, trong đó kỹ thuật stop motion được dùng để tạo nên tập hợp các hình ảnh xáo trộn như lời đối thoại ma thuật của nhân vật đối với các yếu tố ngoại biên trong trí nhớ về nước.

Với các video art, người nghệ sĩ lồng vào đó những vấn đề của xã hội, của toàn cầu, nói lên tiếng nói của cá nhân mang đậm hơi thở thời đại. Nghệ sĩ Nalini Malani thông qua những tác phẩm của mình để đem

đến tiếng nói của những người bị thiệt thòi thông qua những câu chuyện bằng hình ảnh dưới dạng một sắp đặt đa tầng, nhập vai, khám phá các chủ đề bạo lực, nữ quyền, chính trị, căng thẳng chủng tộc và các di sản thời hậu thuộc địa trong “Bạn có thể nghe tôi không?”(3).

Tác phẩm video art “Anthem” của nghệ sĩ Bill Viola thực hiện năm 1985 được xây dựng như là một lời than thở thời hậu công nghiệp, với sự xuyên suốt là âm thanh tiếng thét của một cô gái đứng trong căn phòng rộng lớn của Nhà ga Union ở Los Angeles. Tác giả đưa tiếng thét kéo dài theo thời gian, được thay đổi tần số kết hợp với nhạc nền tạo nên một tổng thể âm thanh có cấu trúc tựa như hình thức của các bài thánh ca tôn giáo, kết hợp với hình ảnh của công nghiệp và các bộ phận cơ thể, những chiếc máy bơm dầu không lồ và trái tim con người đang đập, những chiếc xe hơi chạy dọc theo xa lộ và máu chảy qua các tĩnh mạch, công nghệ phẫu thuật hiện đại và cảnh cây trong một khu rừng cổ thụ. “Căn hộ 6F” của Matt Bollinger là sự phản ánh chứng lo âu xã hội trong đó mỗi bức tranh đều “chứa đựng lịch sử của nó được xam trên mặt phẳng hình ảnh” (4).

Kết luận

Có thể nói Stop Motion là kỹ thuật được sử dụng rộng rãi và được nhiều nghệ sĩ yêu thích thể hiện trong tác phẩm của mình. “Khi các phương tiện truyền thông đa dạng hóa, ngôn ngữ hình ảnh của hoạt hình Stop motion kết hợp với công nghệ kỹ thuật số trở nên sống động và phong phú hơn. Vai trò chỉ đi vào cuộc sống khi ý thức hệ và tính nghệ thuật của các tác phẩm được cân bằng tốt theo các chức năng khác nhau của Stop motion ... là chìa khóa của sự đổi mới ngôn ngữ hình ảnh.” (6). Trong sự kết hợp của ý tưởng người nghệ sĩ và thời đại kỹ thuật số, những tác phẩm mang đậm sự sáng tạo cùng với chất liệu mang tính đương đại này là minh chứng cho sự không ngừng đổi mới, sự thử nghiệm, tìm tòi của các nghệ sĩ và các nhà làm phim.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Harryhausen, R. & Dalton, T. (2008). *A Century of Stop-Motion Animation: From Melies to Aardman*. New York: Watson-Guption Publications, pp. 21- 73, 165, 204-223.
2. Chris Meigh-Andrews. (2013). *A History of Video Art*. Bloomsbury Academic. UK.
3. Malani trong cuộc trò chuyện với giám tuyển Emily Butler. Catalogue triển lãm Can You Hear Me? Tháng 11/2020. Whitechapel Gallery, London, Anh.
4. Rebecca Fulleylove. (2017). *Matt Bollinger uses hand-painted stop motion animation to create this hypnotic thriller*. Link truy cập: <https://www.itsnicethat.com/articles/matt-bollinger-apartment-6f-210317>